

Jezikovni pogovor 4. 11. 2014 – zanikanje v slovenščini, težji primeri

Zaradi opaženih pogostih napak pri zanikanju smo naš tokratni jezikovni pogovor posvetili primerom, ki uporabnikom jezika povzročajo težave, in sicer da bi lektorji preverili in okrepili svoj jezikovni občutek in odpravili morebitne dvome.

1. Ob tem smo najprej opozorili na zbirko zgledov napačne rabe tožilnika namesto rodilnika v zanikanih stavkih, ki jo objavlja **Skupina za ohranjanje rodilnika pri zanikanju** (<https://www.facebook.com/rodilnik>), in sicer na zglede tipa *Kaj* tako velikega še **nisem videl**. Pravilno: Česa ... še nisem videl.

SP 1962 – ne: (1) v zanikanem stavku stoji predmet neposredno prehodnega glagola v rodilniku: danes še ~ pokosijo travnika, otrok ~ uboga matere

SSKJ2 – ne: v zanikanem stavku je predmet neposredno prehodnega glagola v rodilniku: sosedovi še nimajo avtomobila; tu ne prodajajo zelenjave

2. Naše tokratno splošno opozorilo je bilo, kje človek najde zbrana pravila za zanikanje z zgledi, če ne utegne proučevati slovnice. Nekoč je bilo treba odpreti Slovenski pravopis iz leta 1962, potem SSKJ iz leta 1979, danes pa letošnji SSKJ2 (2014), in to pri iztočnici **ne**. Ob tem kaže morda posebej opozoriti tudi na **zanikani velelnik**, da bi se vsi lektorji zavedali pravila: *reci – ne govori*.

V SSKJ2 pri iztočnici 'ne' beremo: **z velelnim naklonom izraža prepoved: ne bodite malomarni; ne hodi po sredi ceste / v zanikanem velelniku se rabi nedovršnik namesto dovršnika** tudi za enkratno prepoved: zdaj ne hodi na sonce / od njega ne jemlji ničesar **v pomenu ne vzemi ničesar**.

Sledili so primeri iz prakse:

3. **Z današnjim dnevom se za banki ne bo spremenilo ničesar**.

Tu gre za zanikani osebek, ta pa ostane tudi pri zanikanju, razen ob glagolu biti, v imenovalniku, torej je pravilno **Nič** se ne bo spremenilo. Potrditev najdemo v SSKJ2 pri iztočnici **nič**⁴ (<http://www.sskj2.si/iskanje?Mode=Headword&Query=ni%C4%8D#>), kjer pa morda vnaša malo zmede opredelitev »*izraža nebivanje stvari, pojava v situaciji, kot jo nakazuje sobesedilo*«.

- **kot osebek:** nič ga ne spravi v zadrego; morda je kaj, morda ni nič;
- **v zvezi z biti:** stoji navadno v rodilniku: tu ni ničesar; **neprav.** ničesar se ni spremenilo **nič**

4. Potem nas je zanimalo obnašanje predmeta pri **nedoločniškem zanikanju** – (<http://www.sskj2.si/iskanje?Mode=Headword&Query=ne>)

SSKJ2 – ne:

Nedoločnikov predmet je:

a) v rodilniku, če je povedek **glagol nepolnega pomena**: noče prodati posestva; ne mara delati nadlege; ne morem dobiti zveze; ne sme kaznovati otrok

b) v roditelju ali tožilniku, če je povedek **glagol s polnim pomenom**: ne bojim se povedati resnice in resnico; enako torej tudi: ne mislim, ne nameravam, ne trudim se, ne prizadevam si ...

- če je **predmet pred zanikanim povedkom**, je pogostejša raba **roditelja**: tega dela ne mislim prevzeti; resnice se ne bojim povedati

c) v tožilniku, če je **nedoločnik v stavku osebek**: ni naša naloga iskati krivce; napako obsojati ni težko

Poskušali smo ne preveč vznemiriti vaših ušes.

Trdilna oblika bi bila *poskušamo preveč vznemiriti vašo ušesa*, zanikano, razvezano v stavek, *poskušamo (= trudimo se), da vaših ušes ne bi preveč vznemirili*, to, pretvorjeno nazaj v zvezo z nedoločnikom *poskušamo ne preveč vznemiriti vašo ušesa*. In še s spremenjenim besednim redom *vaša ušesa poskušamo ne preveč vznemiriti (naš cilj je vašo ušesa ne vznemiriti preveč)*. Slovarko pravilo o (ne)polnopomenskosti glagola nam tu ne pomaga, saj je tokrat zanikan nedoločnik (*poskušam ne vznemiriti*, kar pomeni, *poskušam, da ne bi vznemiril*, to pa pomensko ni isto kot *ne poskušam vznemiriti*), medtem ko imamo v SSKJ2 navedenih zgledih povsod zanikano osebno glagolsko obliko (ne smem kaznovati otrok, ne bojim se povedati resnico/resnice). Če tudi ta dva zgleda pretvorimo na način zgleda *poskušamo ne vznemiriti*, v: *smem (= imam pravico) ne kaznovati otroke, bojim se ne povedati resnico*, nam pretvorbi nakazujeta možnost morda dodatnega pravila, da neposredno zanikanje nedoločniške fraze in ne osebne glagolske oblike pred njim ne zahteva nedoločniškega predmeta v roditelju, in bi se zgornja trditev pravilno glasila: *Poskušali smo ne preveč vznemiriti vašo ušesa*.

Ni dovolj imeti veliko ljubezen. – Pri takih očitno neslovenskih zgradbah, saj, kdo pa tako govori, si je skoraj nesmiselno razbijati glavo z vprašanjem, ali je pravilna uporaba tožilnika ali roditelja. Po 'bežjaško' bi to povedali: *Ni dovolj velika ljubezen*. Če pa pisec vztraja pri zvezi *imeti ljubezen*, moramo stavek analizirati in vidimo, da gre tu za zložen osebek v zanikanem stavku: *Kaj (KDO ALI KAJ) ni dovolj? Ni dovolj imeti veliko ljubezen*. Če to prevedemo v nezloženi osebek, pridemo do že ponujene rešitve: *Ni dovolj (velika) ljubezen*. Za potrditev tega dodajmo še eno podobno trditev: *Ni dovolj denar*. Če bi tu uporabili roditelj – *ni dovolj ljubezni, ni dovolj denarja* –, bi spremenili pomen (*ni dovolj ljubezen* : *ni dovolj ljubezni*). To je potrditev, da ostane naš samostalnik ob nedoločniku tudi v zanikanem stavku v imenovalniku, saj pomenu *ni dovolj ljubezen/denar* ustrežata razširjeni rešitvi: *ni dovolj, da imaš ljubezen/denar; ni dovolj imeti ljubezen/denar*. (Ta odstavek je bil popravljen 2. 2. 2015)

Tudi v svetovalnici Inštituta za slovenski jezik FR smo našli vprašanje o sklonu predmeta ob nedoločniku ob zanikanem glagolu, in sicer: »Vedno sem v dvomih, ali naj v strukturi *ni* + glagol v nedoločniku + samostalnik za nedoločnikom uporabim tožilnik ali roditelj: *Namen te določbe ni zagotoviti ZAŠČITO* ali *ZAŠČITE*.«
Pravilno je: *Namen te določbe ni zagotoviti ZAŠČITO*.

Razlaga, zakaj je tako, je na naslovu: <http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica/kljucne-besede/10212#v>

Z zanikanjem pa sta na tej strani povezani še dve vprašanji.

Mar si ni želela postati fotomodel? (= da bi postala fotomodel) – Tu ni nobene težave – prvič gre tu za osebek, ki, tudi če bi šlo za zanikanje, spremeni sklon samo ob glagolu **biti**. Drugič pa sploh ne gre za zanikanje, temveč za trditev in se to po svoje ujema s pravilom:

- **kot pleonastična nikalnica, v pripovednih odvisnih stavkih za izražanje osebne prizadetosti** ne maram ga v hišo, da mi nazadnje še česa ne ukrade; boji se, da bi mu brat ne umrl, da mu brat ne umre boji se, da bi brat umrl / malo je manjkalo, da ga ni povozil skoraj bi ga (bil) povozil / počakal bom, dokler ne pride tako dolgo, da pride //

Dokler je nekega dne ni zalotil oče in jo oklofotal. (= do takrat, ko jo je zalotil, takrat pa jo je oklofotal) – Tudi tu ne gre za zanikanje, temveč za trdilno obliko s to pleonastično nikalnico ob prvem glagolu. Rodilniška oblika (*in je oklofotal*) bi lahko bila uporabljena tudi ob drugem glagolu, a je morda bolj sprejemljiva tožilniška oblika, ker je nikalnica že relativno daleč in ker gre tu tudi za zaporednost dogodkov – *najprej jo je zalotil, nato jo je oklofotal*. Torej ni nujno, da oba predmeta obravnavamo na enak način.

5. *V vojsko sem šel zato, da bi pobijal Nemce, ne pa Ruse.*

... da bi pobijal Nemce, ne pa ((zato,) da bi pobijal) Ruse.

V SSKJ2 bi našli razlago pri iztočnici **ne** – IV/2 – v **vezniški rabi**:

1. navadno v zvezi **ne samo, ne le** – **ampak tudi** za širjenje, stopnjevanje prej *povedanega ni le svetoval, ampak tudi pomagal*

- **če je nikalnica pred povedkom in ločena od samo, le, se rabi tožilnik ali roditeljski:** ne prodaja samo hišo ali hiše, ampak tudi vrt; nima samo brate ali bratov, temveč tudi sestre

- **če se nikalnica ne nanaša na povedek, se rabi samo tožilnik:** ljubi ne le delo, ampak tudi razvedrilo

2. v zvezi **ne da bi** za izražanje načina, kako poteka dejanje nadrednega stavka planeš v sobo, ne da bi potrkal

- **predmet je v tožilniku** odšel je, ne da bi bil spregovoril besedico

6. Kako je z zvezo **ne pa**?

Pri Janezu Trdini najdemo pri tej zvezi tožilnik in roditeljski, ko pa o zgledih razmislimo, vidimo, da jih lahko združimo v dve skupini:

Cigani so klali ovco, ne pa njegovo ženo. (= ne pa da bi klali)

Svojo neskončno žalost ubijam, ne pa zajce. (= ne pa da bi ubijal)

Hotel sem Vam dati pravo sliko svojega življenja, ne pa le kako megleno, momentno podobo. (= ne pa da bi vam dal)

Te zglede lahko razlagamo z razširitvijo v **ne pa da bi** + **glagol**, zato je tožilnik vsaj sprejemljiv, če že ne pravilnejši.

Naslednjih zgledov pa se ne da tako razširiti, zato se zdi morda primernejši rodilnik:

Besede so ostrašile teto in Pavla, ne pa drugih Zvonirjevih. (= niso pa ostrašile)

Vinograd potrebuje delo, ne pa gnoja. (= ne potrebuje pa)

Vročekrvna Arabka seveda ni pojmila, da bi Hema morda po njenih navodilih mogla v Jurju vzbuditi hipno ljubezensko poželenje, ne pa trajne in resnične ljubezni. (ne bi mogla vzbuditi ljubezni – nedoločniški predmet v rodilniku zaradi glagola z nepolnim pomenom)

7. *Oba se nista dogovorila, strinjala : Oba sta se dogovorila, strinjala ...*

Če upoštevamo pomen zaimka **oba**, vidimo, da ga marsikdo uporablja narobe, za pomen 'ta dva'. Po SSKJ2:

obá tudi obá dva obé tudi obédve obé tudi obédve zaimek ... poudarja skupnost, povezanost dveh oseb, predmetov, pojmov.

Torej če imamo nekaj v paru, dva, z zaimkom **oba** poudarimo, da sta tako eden kot drugi nekaj npr. naredila enako, in to v primerih, ko bi to lahko naredil tudi samo en ali pa celo noben od njiju. V primeru, ko sta za nekaj nujna oba, npr. za dogovor, je napačna že sama raba tega zaimka – predsednika sta se dogovorila, podpisal pa je le en, ne pa: *Oba predsednika sta se dogovorila*, saj sta za dogovor dveh potrebna oba, podpišeta pa res lahko oba pa tudi eden ali nobeden. Težave pa so tudi pri zanikanju, saj se marsikdo ne zaveda, da moramo ob zanikanem glagolu namesto zaimka **oba** uporabiti drug zaimek, **noben/nobeden**, kadar gre za poudarjeno 'vseobsegajoče'.

Torej: *Dogovorila, strinjala ... sta se > Nista se dogovorila, strinjala ...*

Oba sta podpisala – podpisal bi lahko tudi samo eden > **Noben** ni podpisal.

Nista podpisala oba – to pomeni, da en je podpisal, drugi pa ne!

8. Ob tem smo malo osvežil tudi ločevanje med zaimki **nihče, noben** in **nobeden** (proti **vs**, **vsak**, **vsakdo**), saj si z enakim navodilom pri obeh iztočnicah v SSKJ2:

v nikalnih stavkih izraža nebivanje osebe ali stvari iz določene vrste v situaciji, kot jo nakazuje sobesedilo, ne moreš veliko pomagati.

Nihče uporabimo za neobstajanje, sploh, nobeden (samostalniški zaimek) in **noben** (pridevniški zaimek) pa za neobstajanje pri omejeni, pregledni skupini: *Nihče še ni dočakal starosti 150 let. Noben Slovenec še/ Med Slovenci še nobeden ni dočakal starosti 150 let. : Vsi* (ljudje) potrebujemo za dihanje kisik. **Vsak** človek potrebuje kisik. **Vsakdo** (od nas) potrebuje kisik.

9. In ker je tokratni prvi zgled iz prakse: *Ničesar se ne bo spremenilo* opozoril na težave tudi z zaimkom **nič**, smo ugotavljali tudi, kdaj ga sklanjamo in kdaj ne.

- Pri iztočnici **nič**⁴ beremo med drugim: navadno nesklonljivo, s samostalniško rabljenim pridevnikom: nič novega mi nisi povedal; danes nisem popil še nič toplega.

Sicer pa si pomagamo z vprašalnicama – če se po njem vprašamo s **KOLIKO**, je to števnikiški zaimek in se ne sklanja (*Koliko si prinesel? Nič.*), če pa se vprašamo z vprašalnico **KAJ**, je to nikalni zaimek, tega pa pregibamo (*Kaj si prinesel. Ničesar.*). O teh zaimkih se bomo podrobneje pogovarjali kdaj drugič.

10. Ob zgledu *Ne bodo dovolili kakršnikoli odstopanj* smo se spraševali, s katerim pravilom bi utemeljili, da je raba relativnostnega zaimka kakršen koli ob zanikanem povedku nesmiselna. Če odstopanj ne bodo dovolili, ni tu ničesar relativnega, ampak je absolutno – nobenih, morda še nikakršnih. Tudi posebnost dvojnega zanikanja v slovenščini razlaga posebno določilo pri iztočnici **ne** (SSKJ2):

- **pri zanikanih zaimkih in prislovih se nikalnica pred glagolom ponovi: nič ne pomaga tajiti; nas ne vpraša nihče; iz njega ne bo nikoli nič; nikoli več ga ne srečam.**

11. Dodajmo pa še do absurda prignano napačno **zanikanje nujnosti: morati + ne**

Naša generacija je še morala delati domače naloge. Kako pa je z današnjo generacijo otrok, *morajo delati naloge?* Zanikano se to v praksi dandanes zasledi na veliko (večinoma napačnih) načinov, med drugim tudi:

ne morajo delati, ne rabijo delati, celo ne potrebujejo delati, a pravilno je le:

ni jim treba delati toliko nalog. To pa se že pozna pri rezultatih.

Povzetek pripravila D. T.